

Влада БІЛОГУР

Ключові поняття: людина, світогляд, культура, світоглядні орієнтації, молодь, студентська молодь, самовиховання.

Студентська спільнота в загальній структурі молоді посідає особливе місце, оскільки саме в її середовищі вибудовується світоглядне підґрунтя подальшого соціокультурного, духовного і науково-інноваційного розвитку суспільства. У зв'язку з цим, необхідним є філософсько-рефлексивний, антропокультурний, соціологічний аналіз основних чинників та особливостей формування світоглядних орієнтирів сучасного українського студентства.

СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

© В. Білогур. 2011

Який аналіз повинен проводитися із врахуванням того, що середовище вищої школи не лише вводить людину в світ сучасного наукового знання, а й активно займається «формуванням певного типу світогляду, навичок

мислення, творчого підходу до розв'язання проблем, особливої форми сприйняття світу та власної діяльності в ньому. Це виникає не лише з механічної передачі академічних знань і професійних навичок, університет створює певну внутрішню філософсько-світоглядну складову особистості студентів» [5, 159]. Саме дослідженню процесу формування у молоді людини певних світоглядних орієнтацій під впливом університетського середовища, а також його аксіологічним, соціокультурним, особистісно-моральним, суспільно-політичним наслідкам і результатам буде присвячено наше дослідження.

Важливою теоретично-методологічною засадою дослідження світоглядних орієнтацій сучасної людини на всіх етапах її особистісного, вікового, професійного, освітнього, соціокультурного розвитку є формулювання та філософський аналіз цілісної природи світогляду. Він народжується в складній структурі соціальних, економічних, політичних, освітньо-культурних та особистісно-творчих, моральнісних взаємодій, до яких залучається молода людина, однією із соціалізаційних

характеристик якої є навчання у вищій школі. «Якщо протягом довгих років головний акцент у підготовці спеціалістів робився на навченість, образ світу в очах людини поступово відходив на другий план, а на перший дедалі більше висувалася техносфера, то сьогодні постає необхідність формування нових принципів, які мають бути закладені в основу сучасної системи навчання й виховання» [7, 74]. Основою таких принципів повинна бути чітка світоглядно-гуманістична орієнтація особистості студента, яка поєднувала б як прагнення до наукового пояснення світу, так і його цілісного духовно-аксіологічного охоплення. Студентство «є резервом інтелектуальної еліти, що виступає джерелом ціннісно-нормативних змін, інновацій, творчості» [11, 50]. Тому, детальний теоретичний аналіз його світоглядних орієнтацій, вибудований на чіткій методологічній основі, є необхідною умовою свідомого ставлення та регуляції майбутніх соціокультурних трансформацій, процесів, явищ.

Важливість і нагальність дослідження світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді полягає ще й у тому, що саме студентство є найактивнішою, творчою силою, здатною як до найадекватнішої соціальної адаптивної діяльності, оснований на теоретичному сприйнятті об'єктивної дійсності, так і до ціннісно-перетворювальної активності, що ґрунтується на прагненні до втілення своїх бажань, переконань, ідеалів. «Світогляд, з одного боку, є суспільно виробленою формою самосвідомості людини, через яку сприймається, осмислюється й оцінюється навколишня дійсність як світ буття, з іншого засобом духовно-практичного освоєння світу, за допомогою якого людина перетворює дійсність відповідно до своїх потреб, сподівань, ідеалів» [10, 7]. Звідси, світоглядні орієнтації сучасної студентської молоді, *по-перше*, є надзвичайно динамічним духовно-практичним феноменом, а *по-друге* однією з визначальних складових функціонування і розвитку сучасного суспільства і культури. Така динамічність і багатомірність роблять особливо важливим визначення чітких теоретико-методологічних основ філософської рефлексії щодо даного феномену.

Окрім того, визначаючи теоретико-

методологічні засади філософського дослідження світоглядних орієнтацій студентської молоді, необхідно враховувати загальногуманістичну сутність цієї категорії, яка є домінуючою визначення життєвих стратегій як кожної людини, так і людства загалом. «Що таке світогляд? Сукупність хвилюючих суспільство і людину думок про сутність навколишнього світу, про положення і призначення людства і людини в ньому. Що означає суспільство, в якому я живу, і я сам, що живу в світі? Що ми хочемо бачити в ньому? Чого чекаємо від нього?» [14, 71]. Так, досліджуючи поняття світогляд необхідно враховувати і його цілісну, інтегративну природу, і безліч різноманітних чинників, які впливають на його формування і розвиток, зокрема вікові, освітні, соціокультурні особливості, притаманні соціальній певній групі, що досліджується. В нашому випадку, соціально-груповим об'єктом дослідження буде студентська молодь, а предметно-телеологічну сферу дослідження визначатимуть її світоглядні орієнтації.

Найголовнішою теоретико-методологічною проблемою дослідження світоглядних орієнтацій студентської молоді є саме визначення змісту і обсягу даного поняття, з метою чого ми зробимо загальний огляд науково-теоретичних й філософсько-рефлексійних здобутків вітчизняних і зарубіжних науковців, які займаються вивченням різних проявів духовного та соціально-об'єктивного буття сучасного студентства.

Значним концептуально-теоретичним масивом дослідницької інформації є праці вітчизняних науковців, присвячені проблематиці формування й розвитку гуманістично-творчих основ світогляду молодої людини в сфері вищої освіти. Вища освіта розглядається в цих дослідженнях як засіб активної соціалізації і адаптації студентської молоді, результатом чого є її гуманістично-творчий внесок у подальший інноваційний розвиток нашого суспільства, держави, окремої громади тощо. В творчості цих та інших українських дослідників впливу вищої освіти на світогляд молодої людини стверджується ідея гуманістичного і людиноцентричного характеру світоглядно-і ціннісно-формуючого ефекту перебування людини в освітньому середовищі. Прагнення до

особистісного самоствердження та активного світоглядного самовизначення повинне бути основою аксіологічно-мотиваційних стратегій студентської молоді. «Антропологічний зміст ідеї людиноцентризму зводиться, насамперед, до розкриття творчого в індивіді, того, що визначається як особистісне начало в людині. Сучасний суб'єкт освітнього процесу повинен мати здатність вибірково отримувати знання на основі лише йому властивих мотиваційних стратегій» [3, 219]. Так, в сучасній українській філософії і науці активного розгляду здобула проблема виховання і формування в структурі світогляду молодого покоління гуманістичних цінностей на основі інноваційно-гуманістичної педагогіки вищої школи.

Ще одним виміром згаданої вище гуманістично-світоглядної традиції тлумачення сутності вищої освіти й університетського інтелектуально-творчого середовища є визначення освіти як сфери формування людської особистості, з усіма її структурними елементами та проявами. Такі сучасні українські автори, як В. Андрущенко, М. Михальченко та Л. Губерський визначають освіту як виховання особистості, становлення її внутрішнього духовного світу, людського ставлення до дійсності, утвердження пріоритету особистості, демократичних свобод, прогресивних орієнтацій [1, 556]. У такій традиції категорія «світоглядні орієнтації студентської молоді» посідає одне з ключових місць, адже саме їх активне, творче формування є метою розвитку і реформування освітньо-виховних форм, що впроваджуються в сучасній українській вищій школі.

Важливим концептуально-теоретичним дискурсом в дослідженнях українських науковців є педагогічно-психологічні аспекти виховного впливу освітянського середовища вищої школи на формування світоглядних орієнтацій студентської молоді. Зокрема, активно досліджуються проблеми гуманістичного виховання в контексті особистісно-орієнтованого підходу, основа якого полягає в «забезпеченні більш глибокого цілісного розуміння, пізнання особистості й на цій основі її гармонійного розвитку в умовах існуючої системи освіти і виховання» [8, 148]. Виховання і самовиховання є одним з ключових рушійних джерел формування і трансформації світоглядних орієнтацій

людини в будь-якому віці, а особливо на етапі особистісного становлення в молоді роки, коли такий виховний вплив сприймається найсприятливіше в процесі соціалізації і особистісної адаптації.

Важливим теоретичним джерелом для нашого дослідження є праці українських науковців, присвячені концептуальним проблемам формування соціально-політичних і духовно-психологічних ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. Такі дослідження дають змогу вивчити настрої молоді в сьогоденній достатньо бурхливій та суперечливій соціально-політичній ситуації в нашій державі, яка, не створюючи для молоді чітких ціннісно-ідеологічних орієнтирів, фактично, залишає її перед необхідністю самостійно вчитися орієнтуватися в складних політичних колізіях українського державотворення. Саме студентство, як найсвідоміший і ідеологічно найактивніший прошарок молоді, здатне формувати і впроваджувати в світоглядну структуру нові соціально-політичні та ідеологічні цінності.

Важливим структурним елементом молодіжної свідомості і сьогодні залишаються релігійні орієнтири, не зважаючи на значний вплив масової секуляризаційної культури. Незважаючи на те, що вища освіта насамперед формує у молоді наукові погляди на об'єктивну реальність і світ в цілому, важливою частиною нашої національної культури, а також і світоглядно-орієнтаційним пріоритетом значної частини студентської молоді залишаються духовно-релігійні цінності, які є джерелом наснаги та прагнення до пояснення багатьох особистісних проблем і негараздів, які супроводжують молоду людину в критичні, перехідні моменти життя.

Психологічні дослідження вікових особливостей розвитку студентської молоді зосередженні насамперед на з'ясуванні питань про створення найсприятливішого освітнього середовища для активної особистісної адаптації і соціалізації студентів. У таких розвідках вища освіта часто постає як інтелектуально, емоційно-психологічно, духовно-енергетично насичене середовище, здатне формувати у молодій людині стійкі прагнення до формування та здійснення світоглядно-життєвих ідеалів, переконань, цінностей. «Виховання

у студентів свідомого відношення до власної життєвої стратегії – це створення педагогічних умов, що підтримують розвиток їхньої здатності справді людським шляхом, на основі цінностей, глибинного осмислення і духовної роботи вилаштовувати і здійснювати власне життя, будувати відносини зі світом і з самим собою, визначати власну долю і свідомо, творчо впливати на долю світу» [12, 57]. Тому, психологічний дискурс в питанні визначення світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді є важливим теоретико-методологічним підґрунтям, яке дає змогу як найповніше підходити до розгляду проблем взаємозв'язку структур молодіжної свідомості, психіки, а також аксіологічних та світоглядних особистісних пріоритетів та життєвих стратегій.

Одним з найважливіших структурних елементів нашого дослідження, його смисловим ядром є концептуально-теоретичний дискурс, у рамках якого сутнісні характеристики категорії «світогляд» визначаються на основі розуміння внутрішніх, духовно-енергетичних джерел його формування. Дискурс духовності, особистісної енергетичності і екзистенціальної значущості дає можливість розглядати світогляд як основу життєтворчих стратегій особистості, що особливо важливо для таких зламних періодів людського життя, як молодість, коли багато в чому визначається подальший життєвий шлях людини. Отже аналіз формування і впливу духовних орієнтирів особистості студента є одним з основних теоретико-методологічних підґрунть дослідження світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді.

Взаємозв'язок психологічних і духовних структур особистості також є важливим і визначальним теоретико-методологічним моментом у формулювання основних смислових структур категорії «світогляд». Зокрема, І. Д. Бех, аналізуючи психологічно-особистісні чинники формування світогляду молоді людини, визначає «духовність як втілення у світоглядних орієнтаціях людини очікувань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації, що визначає спрямованість особистісних потреб, бажань і визначає установку на відповідний життєвий вибір. Це розуміння людиною гуманістичного змісту мети життєдіяльності»

[2, 126]. Отже, сутнісний взаємозв'язок психологічних і філософських понять у визначенні джерельного фундаменту духовності молоді людини буде в нашому дослідженні одним з головних методологічних принципів.

Важливою концептуально-дискурсивному визначенні категорії «світогляд» через аналіз поняття «духовність» є розробка найадекватніших сьогодні освітньо-виховних стратегій. Адже виховання і самовиховання постають як одні з найважливіших чинників формування особистості молоді людини, її соціалізації, та адаптації до швидкозмінюваних соціокультурних реалій. Одним із завдань вищої школи, яке заслуговує перманентного прискіпливого дослідження, а також активного впровадження результатів таких досліджень, є вироблення концептуально-динамічних засобів виховної діяльності, які б сприяли прищепленню студентській молоді світоглядних орієнтацій гуманістичного, самостверджувального, інноваційно-творчого, духовно-розвивального характеру.

Також необхідно при розгляді світоглядних орієнтацій студентської молоді звертати прискіпливу увагу на той факт, що саме студенти є найближчим резервом національної духовної еліти, яка формує цінності, що утворюють і об'єднують націю в певну політичну та духовно-інтелектуальну цілісність. Студентство – прошарок суспільства, який не просто є найактивнішим і найадекватнішим суб'єктом сприймання і вивчення природи національних ідей та ідентичностей, а й суб'єктом активного творення національних цінностей і пріоритетів на основі своїх світоглядних орієнтацій.

Поряд з питаннями світоглядно-духовної сфери розвитку особистісного потенціалу студентської молоді сьогодні проблема організаційного забезпечення прагнень молоді людини до самореалізації в тій чи тій творчій, навчальній, науковій, професійно-виробничій тощо сферах. Тобто організаційне реформування освіти повинно ставати дієвою підтримкою розвитку в свідомості молоді людини прагнення до гуманістично-творчих світоглядних цінностей. Проблема організаційного впровадження засобів підтримки гуманістичних цінностей у світогляді молоді людини є однією з важливих методологічних основ нашого дослідження.

Незамінним теоретико-методологічним і джерельно-інформаційним підґрунтям нашого дослідження є розробки і висновки сучасних українських соціологів, які вивчають різноманітні виміри духовно-культурних, матеріально-побутових, особистісно-ціннісних прагнень студентської молоді, які знаходять своє вираження у світоглядних орієнтаціях. «Соціологія молоді виконує функції цілісного систематичного аналізу молоді, досліджує її з позицій динамічних змін у всіх важливих сферах: у соціальній структурі, політичному, економічному, соціальному і духовному житті» [13, 349]. Такий цілісний підхід до орієнтаційного аналізу студентської молоді дає можливість нам робити узагальнюючі філософсько-рефлексійні висновки щодо фундаментальних світоглядних характеристик сучасної студентської молоді.

В молодому віці, особливо в такому соціально й інтелектуально насиченому і напруженому середовищі, як вища школа, особливу роль відіграє мотиваційна сфера формування світоглядних орієнтацій та життєво-поведінкових моделей людини. Тому досліджуючи професійно-орієнтаційну мотивацію студентської молоді, треба брати до уваги, що «чільне місце в особистісному зростанні займає мотивація і, як результат цього, саме з мотиваційною готовністю пов'язана характеристика пріоритетів студента» [4, 153]. Отже, розглядаючи проблему світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді також необхідно враховувати теоретико-методологічне значення питання мотиваційних чинників духовно-психологічного і світоглядно-рефлексійного розвитку особистості студента.

У вітчизняній і зарубіжній філософії в рамках різних концептуально-дискусивних напрямів студентське життя, його духовно-інтелектуальна, організаційна, матеріально-побутова та інші сфери вивчаються систематично і різноманітно. Водночас таке розмаїття теоретичних методів і концептуальних підходів, на нашу думку, вимагає цілісно-інтегративного,

феноменологічно-єднального підходу. Тобто безліч спеціальних (соціологічних, психологічних, педагогічних, виховних, антропокультурних тощо) підходів потребують також світоглядно-філософського підґрунтя, створенню якого і буде присвячене наше дослідження, основним теоретико-методологічним принципом якого буде принцип аксіологічної і концептуальної світоглядної інтеграції. «Світогляд – це своєрідна інтегративна цілісність знання і цінностей, розуму і почуття, інтелекту і дії, критичного сумніву і свідомої недосконалої» [6, 14]. Таке визначення світогляду дає змогу нам підійти до дослідження актуальних питань життя молоді та вибудовування життєвих стратегій сучасного студентства систематично і структуровано, поєднуючи різні концептуально-дискусивні традиції. «Світогляд – це систематизований комплекс уявлень, оцінок, установок, що забезпечують цілісне бачення та усвідомлення світу і місця в ньому людини разом із життєвими позиціями, програмами та іншими складовими поведінки, активного діяння взагалі. Тим самим світогляд інтегрує пізнавальну і спонукально-діяльну настанову людської життєдіяльності» [6, 14 – 15]. Врахування теоретичної специфіки такого визначення категорії «світогляд», актуалізує також необхідність у сучасній гуманітаристиці розроблення філософських концепцій, які б враховували ставлення людини до світу, її поведінкову активність залежно від віку, видів зайнятості, соціокультурного рівня і пріоритетів. «Світогляд – система найзагальніших знань, цінностей, переконань, практичних настанов, які регулюють ставлення людини до світу» [38, 10]. Отже, нашим теоретико-методологічним завданням буде визначення й аналіз світоглядних орієнтацій студентської молоді, які ефективно здійснювали б функції тлумачення, розуміння світу, аксіологічної та праксеологічної підтримки особистісної активності [9, 11 – 12]. Поняття «світогляд», таким чином, дасть можливість нам повніше і цілісніше підійти до актуальних питань

розвитку студентської життєдіяльності як сфери творчості, духовності, інтелектуальної та соціокультурної активності.

Отже, світоглядні орієнтації сучасної студентської молоді – це систематизований, інтегративний комплекс знань, уявлень, духовно-інтелектуальних і соціокультурних переконань, емоційно-вольових проявів і мотиваційних установок, які в своїй єдності та цілісності характеризують життєво-

стратегічні, духовно-творчі, соціально-політичні, організаційно-реформаційні, духовно-релігійні та інші пріоритети такого прошарку населення країни, який характеризується специфічними віковими (молодість) та освітньо-культурними (навчання у вищій школі) характеристиками, які, в свою чергу, визначають його суспільну активність та значущість для подальшого розвитку соціуму, держави, нації.

Список використаних джерел:

1. **Андрущенко В.** Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. — К.: Знання України, 2002. — 578 с.
2. **Бех І.Д.** Духовні цінності в розвитку особистості / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. — 1997. — № 1. — С. 124 — 129.
3. **Бойко А. І.** Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно-філософський аналіз / А. І. Бойко. — К.: Знання України, 2009. — 379 с.
4. **Гренюк Л. С.** Мотиваційний компонент розвитку особистості як ефективна спрямованість реформування вищої освіти в Україні / Л.С. Гренюк // Інноваційні технології в освіті. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. — Симферополь: Міністерство освіти і науки АРК, 2007. — С. 152 — 154.
5. **Жижко Т. А.** Специфіка університету XXI століття / Тетяна Жижко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. — К.: ВІР УАН, 2010. — Випуск 35. — С. 155 — 163.
6. **Ільїн В. В.** Філософія: Підручник: В 2 ч. — Ч. II. Актуальні проблеми сучасності / В. В. Ільїн, Ю. І. Кулагін. — К.: «Альтерпрес», 2002. — 480 с.
7. **Корецька А.** Соціально-освітні чинники духовності: Монографія / Антоніна Корецька. — К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — 164 с.
8. **Міняйлова А. В.** Гуманістичне виховання особистості як психолого-педагогічна проблема / А. В. Міняйлова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — Випуск 34. — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2007. — С. 147 — 150.
9. **Причепій Є. М.** Філософія: Підручник / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. — К.: Академвидав, 2008. — 592 с.
10. Світогляд і світ людини: Колективна монографія / За загальною редакцією доктора філософських наук, професора В.П. Капітона. — Дніпропетровськ: ДДФА, 2008. — 324 с.
11. **Сокурянська Л. Г.** Студентство на шляху іншого суспільства: ціннісний дискурс переходу / Л.Г. Сокурянська // Український соціум. — 2004. — № 1. — С. 48 — 55.
12. **Федерягин Е. М.** Воспитание у студентов осознанного отношения к собственной жизненной стратегии как фактора личностного саморазвития / Е.М. Федерягин // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 6. — Глухів: ГДПУ, 2005. — С. 50 — 54.
13. **Чопей В. С.** Місце і роль соціології у вивченні стану та перспектив розвитку сучасної студентської молоді / Вікторія Чопей // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. — К.: ВІР УАН, 2009. — Випуск 28. — С. 343 — 351.
14. **Швейцер А.** Благоговеніє перед життям: Пер. с нем. / Альберт Швейцер. — М.: Прогресс, 1992. — 576 с.

Резюме

● Розглядаються теоретико-методологічні та філософські засади дослідження світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді, тенденції їх змін під впливом зовнішніх і внутрішніх інновацій.

● Рассматриваются теоретико-методологические и философские основы исследования мировоззренческих ориентаций современной студенческой молодежи, тенденции их изменения под влиянием внешних и внутренних инноваций.

● The theoretical and methodological bases of research and philosophical outlook orientations of modern students, the tendency of their changes under the influence of external and internal innovation.